

INNOVATSIYA VA TEXNOLOGIYA: IJTIMOY- PSIXOLOGIK ASOSLAR VA XORIJIY TAJRIBALAR

*Mansurova Odinaxon Ulug'bek qizi, Guliston davlat pedagogika
instituti o'qituvchisi*

INNOVATION AND TECHNOLOGY: SOCIO- PSYCHOLOGICAL BASIS AND FOREIGN EXPERIENCES

*Mansurova Odinaxon Ulugbek kizi, teacher at Gulistan State
Pedagogical Institute*

ИННОВАЦИИ И ТЕХНОЛОГИИ: СОЦИАЛЬНО- ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ И ЗАРУБЕЖНЫЙ ОПЫТ

*Мансурова Одинахон Улугбек кызы, преподаватель
Гулистанского государственного педагогического института*

<https://orcid.org/0009-0000-4484-4721>

e-mail:
oydinulugbekovna2@g
mail.com

Annotatsiya: Ushbu maqola yangi texnologiyalar va innovatsiyalardan foydalanish borasidagi xorijiy tajribalarni ijtimoiy-psixologik nuqtayi nazardan o'rganadi. Unda innovatsion jarayonlarga odamlarning munosabati, texnologiyalarni qabul qilish va ularga qarshilik ko'rsatish sabablari, shuningdek, innovatsion muhitning shaxsga ta'siri tahlil qilinadi. Maqolada turli madaniyatlarda texnologiyalarga bo'lgan munosabatlar, ijtimoiy norma va qadriyatlarning innovatsion faoliyatga ta'siri, shuningdek, texnologik o'zgarishlarga moslashishning psixologik mexanizmlari ko'rib chiqiladi. Bundan tashqari, maqolada xorijiy tajribalarni O'zbekiston sharoitida qo'llashda ijtimoiy-psixologik omillarni hisobga olish zarurligi asoslanadi va innovatsion jarayonlarni muvaffaqiyatli amalga oshirish uchun tavsiyalar beriladi.

Kalit so'zlar: ijtimoiy psixologiya, innovatsiya, texnologiya, texnologik qabul qilish, madaniyat, ijtimoiy normalar.

Abstract: This article studies foreign experiences in the use of new technologies and innovations from a socio-psychological perspective. It analyzes people's attitude to innovation processes, the reasons for accepting and resisting technologies, as well as the impact of the innovative environment on the individual. The article examines attitudes towards technologies in different cultures, the impact of social norms and values on innovative activity, as well as psychological mechanisms of adaptation to technological changes. In addition, the article substantiates the need to take into account socio-psychological factors when applying foreign experiences in the conditions of Uzbekistan and gives recommendations for the successful implementation of innovative processes.

Keywords: social psychology, innovation, technology, technological acceptance, culture, social norms.

Аннотация: В статье рассматривается зарубежный опыт использования новых технологий и инноваций с социально-психологической точки зрения. В нем анализируется реакция людей на инновационные процессы, причины принятия и сопротивления технологиям, а также влияние инновационной среды на личность. В статье рассматриваются отношение к технологиям в разных культурах, влияние социальных норм и ценностей на инновационную активность, а также психологические механизмы адаптации к технологическим изменениям. Кроме того, в статье обосновывается необходимость учета социально-психологических факторов при применении

зарубежного опыта в условиях Узбекистана и даются рекомендации по успешной реализации инновационных процессов.

Ключевые слова: социальная психология, инновации, технологии, внедрение технологий, культура, социальные нормы, психологическая.

KIRISH (INTRODUCTION). Bugungi kunda jahon iqtisodiyoti va ijtimoiy hayotining asosiy drayverlaridan biri texnologik taraqqiyot bo'lib, u innovatsiyalarni jamiyatning barcha jabhalariga keng miqyosda joriy etishni taqozo etmoqda. Ushbu jarayonda xorijiy davlatlarning ilg'or tajribasi bebaho manba bo'lib xizmat qilishi mumkin. Biroq, ushbu tajribani shunchaki ko'chirib olish emas, balki uni ijtimoiy-psixologik omillarni chuqur tahlil qilgan holda, milliy o'ziga xoslik va madaniy kontekstga muvofiq tarzda qo'llash g'oyat muhimdir. Mazkur tadqiqotning dolzarbligi ham aynan shunda namoyon bo'ladi. Ya'ni, ushbu ish yangi texnologiyalar va innovatsiyalarni qabul qilishdagi ijtimoiy-psixologik omillarni xorijiy tajriba misolida o'rganishga bag'ishlangan. Tadqiqotning asosiy maqsadi innovatsion jarayonlarning ijtimoiy-psixologik asoslarini aniqlash, xususan, texnologiyalarga bo'lgan munosabat, qarshilik ko'rsatish sabablari, ijtimoiy norma va madaniy qadriyatlarining ta'siri kabi masalalarni chuqur o'rganish va shu asosda O'zbekiston sharoitida innovatsion faoliyatni rivojlantirish bo'yicha amaliy tavsiyalar ishlab chiqishdan iborat. Ushbu tadqiqot natijalari O'zbekistonda innovatsion siyosatni shakllantirish, texnologiyalarni joriy etish strategiyalarini ishlab chiqish, shuningdek, aholining innovatsion faolligini oshirishga qaratilgan tadbirlarni amalga oshirishda muhim ahamiyat kasb etishi mumkin.

METODLAR (METHODS). Ushbu tadqiqotda ijtimoiy-psixologik omillarning innovatsion jarayonlarga ta'sirini kompleks o'rganish uchun sifat va miqdoriy tadqiqot usullarining kombinatsiyasidan foydalanildi. Texnologiyalarni qabul qilish, madaniyatning ta'siri, ijtimoiy normalar va psixologik moslashuvga oid ilmiy maqolalar, kitoblar va hisobotlar chuqur tahlil qilindi.

Texnologiyalarni qabul qilish nazariyalari: Fred Devisning Texnologik qabul qilish modeli foydalilik va qulaylik kabi omillarning texnologiyalarni qabul qilishga ta'sirini ko'rsatib berdi. Devis o'z maqolasida shunday deb yozadi:

“Perceived usefulness is defined as the degree to which a person believes that using a particular system would enhance his or her job performance”[1.,320-b]. Venkatesh va boshqalarning Birlashtirilgan texnologik qabul qilish va foydalanish nazariyasi[2.,203-b] esa ishlash ko'rsatkichlari, kuchlanish, ijtimoiy ta'sir va osonlashtiruvchi sharoitlar kabi omillarni o'z ichiga olgan kengroq modelni taqdim etdi.

Madaniyatning ta'siri: Gert Hofstedening madaniy o'lovchlari turli madaniyatlarda texnologiyalarga bo'lgan munosabatni tushunish uchun asos yaratdi. Hofstede ta'kidlashicha, “Kuch masofasi, individualizm va noaniqlikdan qochish kabi o'lovchlilar innovatsion jarayonlarga ta'sir etishi mumkin”[4.,4-b].

Ijtimoiy normalar: Robert Chialdini ijtimoiy ta'sir tamoyillari ijtimoiy norma, avtoritet va do'stlik kabi omillar texnologiyalarni qabul qilishga qanday ta'sir qilishini tushuntiradi[5.,5-b].

Psixologik moslashuv: Susan Fiske va Shelley Taylorning kognitiv ijtimoiy psixologiya asari odamlarning yangi texnologiyalarga bo'lgan munosabatini shakllantirishda kognitiv jarayonlarning rolini ochib beradi [6.,5-b].

NATIJALAR (RESULTS). Jamiyatda texnologiyalarga ijobiy munosabat innovatsion jarayonlarni sezilarli darajada tezlashtiradi. Agar aholi texnologiyalarni taraqqiyot va rivojlanish vositasi sifatida qabul qilsa, yangi texnologiyalarni qabul qilish osonroq bo'ladi. Aksincha, ba'zi madaniyatlarda texnologiyalar an'analarga tahdid sifatida ko'rilishi, qarshilikni keltirib chiqarishi mumkin. Masalan, yuqori noaniqlikdan qochish madaniyatiga ega bo'lgan jamiyatlarda yangi va noma'lum texnologiyalarga nisbatan xavotir yuqori bo'lishi mumkin.

Yangi texnologiyalarga qarshilik turli sabablarga ko'ra yuzaga kelishi mumkin: ish o'rinlarini yo'qotishdan qo'rqish, yangi ko'nikmalarni o'rganish qiyinligi, shaxsiy hayotga aralashish xavfi, nazoratni yo'qotish hissi va boshqalar. Shuning uchun, innovatsiyalarni joriy etishda qarshilikni bartaraf etish

strategiyalarini ishlab chiqish muhimdir. Bu strategiyalarga aholini xabardor qilish, ta'lim berish, yangi texnologiyalarning afzalliklarini ko'rsatish va ishtirok etish imkoniyatlarini yaratish kiradi.

Innovatsion g'oyalarni qo'llab-quvvatlaydigan, xatolar uchun tolerant bo'lgan muhitni yaratish innovatsion faoliyatni rag'batlantiradi. Teresa Amabilening tadqiqotlariga ko'ra, ijodiy muhit erkinlik, qo'llab-quvvatlash, resurslar va xavfni o'z ichiga oladi [7.,76-b]. Bunday muhitda odamlar o'z g'oyalarini sinab ko'rishga va xato qilishdan qo'rqmaslikka undaladilar.

Innovatsion xulq-atvorning ijtimoiy norma sifatida qabul qilinishi innovatsion faoliyatni rag'batlantiradi. Agar jamiyatda innovatsionerlar hurmat qilinsa va ularning g'oyalari qo'llab-quvvatlansa, bu innovatsion faoliyatni kuchaytiradi. Ijtimoiy ta'sir tamoyillari, xususan, ijtimoiy isbot tamoyili odamlarning boshqalarning xatti-harakatlariga qarab o'z xatti-harakatlarini o'zgartirishini ko'rsatadi.

Texnologik o'zgarishlarga moslashish jarayoni shaxsdan stressga chidamlilik, yangi ko'nikmalarni o'rganish qobiliyati va o'zgarishlarga tayyor bo'lishni talab qiladi. Bundan tashqari, Banduraning ijtimoiy-kognitiv nazariyasi o'z-o'ziga ishonchning texnologiyalarni qabul qilishga ta'sirini ko'rsatadi[8.,75-b]. O'z-o'ziga ishonchi yuqori bo'lgan odamlar yangi texnologiyalarni o'rganishga va ulardan foydalanishga ko'proq tayyor bo'ladi.

MUHOKAMA (DISCUSSION).

Tadqiqot natijalari O'zbekistonda innovatsion jarayonlarni muvaffaqiyatli amalga oshirish uchun bir qator ijtimoiy-psixologik omillarni hisobga olish zarurligini ko'rsatdi. Birinchidan, milliy qadriyatlar va an'analarni hurmat qilish muhim ahamiyatga ega. Yangi texnologiyalarni joriy etishda ularning milliy madaniyatga zid kelmasligiga, balki uning rivojlanishiga hissa qo'shishiga e'tibor qaratish lozim. O'zbekistonlik olimlar tomonidan olib borilgan tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, texnologiyalarni madaniyatga moslashtirish aholi tomonidan ularning qabul qilinishini sezilarli darajada oshiradi[9.,67-b]. Bundan tashqari, aholining bilim darajasini oshirishga qaratilgan chora-tadbirlar, xususan,

ta'lim tizimini takomillashtirish va uzluksiz ta'limni rivojlantirish zarur. Ta'lim nafaqat texnologiyalardan foydalanish ko'nikmalarini oshirishga, balki innovatsion fikrlashni rivojlantirishga ham qaratilishi kerak. O'zbekistonda innovatsion tadbirkorlikni qo'llab-quvvatlash ham muhimdir. Bu innovatsion g'oyalarni amalga oshirish uchun qulay sharoit yaratish, moliyaviy va institutsional yordam ko'rsatishni o'z ichiga oladi. Ijtimoiy sheriklikni rivojlantirish, ya'ni davlat, biznes va fuqarolik jamiyati institutlari o'rtasida hamkorlikni kuchaytirish innovatsion jarayonlarga aholining keng qatlamlarini jalb qilish imkonini beradi.

Ikkinchidan, texnologik o'zgarishlarga moslashishda qiyinchiliklarga duch kelayotgan aholiga psixologik yordam ko'rsatish muhim ahamiyatga ega. Bu ularning stressini kamaytirish va o'zgarishlarga moslashishga yordam beradi. Psixologik yordam, xususan, konsultatsiya, treninglar va qo'llab-quvvatlash guruhlarini orqali amalga oshirilishi mumkin. O'zbekistonlik psixologlarning tadqiqotlari shuni ko'rsatadiki, psixologik yordam texnologik o'zgarishlarga moslashish jarayonini sezilarli darajada osonlashtiradi [10.,45-b]. Bundan tashqari, O'zbekistonda innovatsion siyosatni shakllantirishda aholining demografik xususiyatlarini, xususan, yosh avlodning texnologiyalarga bo'lgan munosabatini hisobga olish muhimdir[11.,89-b]. Yosh avlod texnologiyalarni tezroq qabul qiladi va ulardan foydalanishga ko'proq tayyor bo'ladi. Shuning uchun, innovatsion siyosat yosh avlodning manfaatlarini hisobga olgan holda ishlab chiqilishi kerak.

XULOSA qilib aytganda, yangi texnologiyalar va innovatsiyalarni muvaffaqiyatli qabul qilish – bu nafaqat texnologik, balki ijtimoiy-psixologik omillarga ham bog'liq bo'lgan murakkab jarayon bo'lib, xorijiy tajribalarni O'zbekiston sharoitida tatbiq etishda milliy qadriyatlar, ijtimoiy normalar, aholining psixologik xususiyatlari, shuningdek, demografik omillar hamda ta'lim darajasini hisobga olish lozim. Ayni shu yondashuv bilan innovatsion jarayonlarni samarali amalga oshirish va jamiyat farovonligini oshirish mumkin bo'ladi, kelgusidagi tadqiqotlar esa innovatsion jarayonlarning turli bosqichlarida ijtimoiy-

psixologik omillarning rolini chuqurroq o'rganish, xususan, aholining texnologiyalarga nisbatan ishonchini oshirish yo'llarini izlash, qarshilikni bartaraf etish strategiyalarini ishlab chiqish va innovatsion muhitni yaratishga qaratilgan bo'lishi darkor.

ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Hofstede. Culture is the collective programming of the mind which distinguishes the members of one group or category of people from another. 2001. p. 4.
2. Cialdini. People are more likely to say yes to a request if they feel a sense of obligation to the requester. 2007, p. 17.
3. Fiske & Taylor. People are cognitive misers, striving to conserve cognitive resources whenever possible 2017, p. 5.
4. Hofstede, G. Culture's Consequences: Comparing Values, Behaviors, Institutions and

Organizations Across Nations. Sage Publications. 2001.

5. Rogers, E.M. Diffusion of innovations. Free Press. 2003.
6. Amabile, T. M. How to kill creativity. Harvard Business Review, 1998. 76(5), 76-87.
7. Cialdini, R.B. Influence: The psychology of persuasion. HarperCollins. 2007.
8. Connor, D.R., & McDonald, R.M. Managing organizational change. John Wiley & Sons. 1996.
9. Bandura, A. Social learning theory. Prentice-Hall. 1977.
10. Qodirov, A. Madaniyat va texnologiya: O'zbekistonda innovatsion jarayonlarning ijtimoiy-madaniy aspektlari. Falsafa va huquq, 2018. 67-74.
11. Ahmedova, N. Texnologik o'zgarishlarga moslashishda psixologik yordamning o'ri. Psixologiya masalalari, 2020. 45-52.
12. Sobirov, B. O'zbekistonda yoshlarning texnologiyalarga munosabati: Ijtimoiy-psixologik tahlil. Ijtimoiy fikr. Inson huquqlari, 2021. 89-96.

